POLICY

Gotlands vatten- och avloppsförsörjning 2040

Fastställd av regionfullmäktige
Framtagen av teknikförvaltningen
Datum 2024-04-29
Gäller 2024-tillsvidare
Ärendenr RS 2023/347
Version [1.0]

Region Gotland
Besöksadress Visborgsallén 19
Postadress SE-621 81 Visby
Telefon +46 (0)498 26 90 00
E-post regiongotland@gotland.se
Org nr 212000-0803
Webbplats www.gotland.se

Policy för Gotlands vatten och avloppsförsörjning 2040

Innehåll

1. Vatten och avloppsplanering på Gotland 3
1.1 VA-planering i ett förändrat klimat 3
2. Koppling till angränsande kommunala och regionala strategier och planer 4
2.1 Vårt Gotland 2040 4
2.2 Översiktsplan 2040 5
2.3 Regionala vattenförsörjningsplanen 5
3. Lagstiftning som berör VA-planering 6
3.1 Vattenförvaltning 6
3.2 Lagen om allmänna vattentjänster 6
3.3 Miljöbalken 6
3.4 Plan- och bygglagen 7
3.5 Säkerhet och samhällsviktiga tjänster 7
4. Fastställande 8
5. Revidering och översyn 8
6. Ansvarsfördelning 8
7. VA-policy för Gotland 2040 9
8. Ordlista 12
Bilaga 1 – Struktur bland andra planer och dokument 18
Inledning 18

1. Vatten och avloppsplanering på Gotland

Grundvattnet i jord- och bergmagasinen är, på grund av Gotlands särpräglade geologi, sårbart och behöver skyddas mot såväl föroreningar som överutnyttjande. Det innebär att det krävs ett proaktivt arbete för att värna tillgången till dricksvatten och försörja både nuvarande och kommande generationer på ett hållbart sätt. Detta arbete innefattar att fortsätta med att minska vattenförbrukningen, se över möjligheter att recirkulera vatten och säkerställa att förutsättningarna för rening av vatten i naturliga system är goda. Med en genomtänkt rening av spillvatten och recirkulation skyddar vi även våra recipienter och skapar kretslopp av näringsämnen och kol samtidigt som oönskade ämnen kan minimeras. På Gotland har dagvatten traditionellt hanterats genom bortledning till havet i rörledningar och diken. I ett klimat under förändring behöver nya arbetssätt och lösningar tillkomma som tar tillvara dagvattnet med minsta möjliga inverkan på vattenmiljön. För att lyckas med en hållbar hantering av dagvatten krävs en bred samverkan i tidiga skeden där planering och gestaltning samt genomförande och driftsättning bidrar tillsammans. Dagvatten måste beaktas genom hela planerings- och byggprocessen och förvaltningsskedet för att kunna säkerställa att utformning och funktion blir ändamålsenlig.

Det är även viktigt att tidigare identifierade insatsområden, såsom att initiera samverkan kring forskningsprojekt, arbeta med innovativa tekniker och att arbeta med att förändra samhällets syn på vattenresursen, följs upp och vidareutvecklas. En öppenhet inför att utveckla lösningar och tillämpa nya arbetssätt som kan möjliggöra en hållbar samhällsutveckling på hela Gotland blir allt viktigare. Arbetet behöver utgå från ett brett samhällsperspektiv som omfattar vattenförsörjning och omhändertagande av spillvatten och dagvatten. VA-planeringen kan stegvis bidra till utvecklingen av långsiktigt hållbara samhällen genom att särskilt ta hänsyn till jordens ekosystem och biologisk mångfald. Den biologiska mångfalden utgör förutsättningen för att få livskraftiga och tåliga ekosystem som klarar av att producera tjänster, trots yttre påfrestningar som exempelvis tillfälliga föroreningar eller klimatförändringar. Ekosystemtjänster utgörs av de tjänster och produkter som ekosystemen ger människan och som bidrar till vår livskvalitet och välfärd. Produktionen av tjänster och varor gällande både den allmänna och enskilda vatten- och avloppsförsörjningen får inte riskera att överskrida ekosystemens bärförmåga, det vill säga att naturen måste hinna återskapa uttagna resurser. Om ekosystemens bärförmåga överskrids riskerar dess produktionsförmåga att begränsas.

För att bidra till utvecklingen av långsiktigt hållbara samhällen vill Region Gotland även uppmuntra till innovativa idéer och främja resurseffektiva system. Hela den allmänna vatten- och avloppsanläggningen (VA-anläggningen) ska vara robust och driftsäker och klara av att leverera VA-tjänster även vid extraordinära händelser samt anpassa sig efter de utmaningar som klimatförändringarna kommer medföra.

De ambitioner som återfinns i Policy (för) Gotlands vatten- och avloppsförsörjning 2040 avspeglas i Region Gotlands kommande Vattentjänstplan och övriga VA-delplaner.

1.1 VA-planering i ett förändrat klimat

Ett förändrat och allt varmare klimat kommer innebära att förutsättningarna för olika väderhändelser förändras, både plötsliga och gradvisa. I ett klimat under förändringar kommer såväl den allmänna som den enskilda VA-försörjningen behöva anpassas till nya förutsättningar. Klimatförändringarna kommer bland annat innebära en ökad risk för översvämning både från skyfall och stigande havsnivåer. I takt med att skyfallen väntas

inträffa mer frekvent och vara kraftigare än tidigare ökar även risken för bräddning i pumpstationer och reningsverk och andra typer av störningar på den allmänna VA-anläggningen. I det allt varmare klimatet kommer antalet varma dagar öka och värmeböljor förväntas inträffa mer frekvent. Detta leder i sin tur även till en ökad risk för bland annat minskad grundvattentillgång samt att enskilda vattentäkter i högre utsträckning torkar ut, påverkas av saltvatteninträngning och riskerar att förstöras av inträngande ytvatten vid skyfall.

Detta innebär bl.a. att åtgärder för klimatanpassning kommer att krävas i Region Gotlands arbete med VA-planering och VA-försörjning. En del i detta arbete kommer utgöras av de åtgärder som bl.a. återfinns i Region Gotlands Grönplan och Klimatanpassningsplan.

2. Koppling till angränsande kommunala och regionala strategier och planer

Det är av vikt att VA-planeringen knyter an till existerande kommunala strategier och planer med koppling till VA-frågor, och vice versa. Det finns även ett antal motsvarande dokument på regional nivå som är av särskild vikt. I detta avsnitt presenteras kortfattat ett antal sådana som är av särskild relevans för arbetet med VA-planering.

2.1 Vårt Gotland 2040

Den regionala utvecklingsstrategin - Vårt Gotland 2040 - består av en vision, tre övergripande mål, tolv effektmål och tio prioriteringar. Det finns även tre genomförandeprogram som konkretiserar mål och insatsområden för:

- Klimat, miljö och energi
- Näringslivets förutsättningar och innovation
- Kraftsamling för hälsa och ett socialt hållbart Gotland

Den regionala utvecklingsstrategin anger den långsiktiga inriktningen för hur Gotland ska utvecklas utifrån regionala prioriteringar och lokala förutsättningar, samtidigt som detta ska ske i samspel med nationella och internationella mål. Genom att den långsiktiga utvecklingsinriktningen sedan ges fysiskt uttryck i översiktsplanen skapas även förutsättningar för en långsiktigt hållbar VA-försörjning.

Tillgången till dricksvatten av godtagbar kvalitet och i tillräcklig kvantitet är en av de viktigaste förutsättningarna för det gotländska samhället och för att möjliggöra utveckling av bostäder, verksamheter och hela näringar. Gotland är en växande landsbygdsregion med en befolkning som ökar. Omkring 40 procent av Gotlands invånare bor utanför tätorterna och stora delar av den gotländska landsbygden har inte tillgång till allmänna VA-tjänster, där omkring 40 procent av hushållen tillämpar enskilda VA-lösningar. Målen kring att säkra tillgången till vatten är emellertid en fråga av lika stor vikt för land såväl som för stad. Det råder en stor efterfrågan på bebyggelseutveckling utanför områden med allmän VA-försörjning, detta tillsammans med Gotlands särpräglade geologi och sårbara grundvatten ställer därmed höga krav på en långsiktigt hållbar samhällsutveckling. En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Därför behöver VA-planeringen bidra till att främja en tillväxt som sker på ett balanserat sätt i nyttjandet av resurser och mer cirkulära sätt att organisera samhället.

Det är även mer aktuellt än på länge att säkerställa att vi har en VA-försörjning som är motståndskraftig mot yttre påverkan och som klarar olika typer av störningar. Den måste utformas med redundans, samt vara robust och resilient. Kommande generationer är också betjänta av att miljökvalitetsnormerna och andra miljöaspekter sätter gränserna för utsläpp och överutnyttjande av vattenkällor och att allmänna VA-anläggningar utformas med ett ekonomiskt och miljömässigt helhetsperspektiv.

2.2 Översiktsplan 2040

Region Gotland arbetar med att ta fram en ny översiktsplan som ska gälla till år 2040 och därmed ersätta nuvarande Bygg Gotland – Översiktsplan för Gotlands kommun 2010 – 2025. Under 2022 var det nya förslaget ute på samråd och målet är att översiktsplanen ska antas av regionfullmäktige under 2024. Översiktsplanen utgör den regionala utvecklingsstrategins fysiska uttryck genom den strategiska planeringen av mark- och vattenområden. Översiktsplanen ska även vara till stöd för den fysiska utvecklingen runtom på Gotland gällande frågor som rör utformning och lokalisering av bebyggelse och infrastruktur, identifiera områden för etablering av verksamheter och företag samt planera för behovet av goda kommunikationer.

I översiktsplanen tydliggörs att vatten är vårt viktigaste livsmedel och att en väl fungerande VA-försörjning är en av de avgörande förutsättningarna för en god samhällsutveckling på Gotland. Befolkningsutvecklingen, besöksnäringen, ett klimat i förändring och lantbruksnäringens behov är några av de många faktorer som kommer leda till att efterfrågan på vatten ökar på Gotland. I de områden som i närtid inte kommer försörjas med allmänna VA-tjänster redogör översiktsplanen för alternativa lösningar, antingen i form av innovativa lösningar, enskilda VA-lösningar eller i form av gemensamhetsanläggningar. För att kunna möta upp det ökade behovet av vatten pågår kontinuerlig ett arbete med att stärka upp kapaciteten och det allmänna VA-ledningsnätet.

VA-planeringen på Gotland syftar till att främja ett långsiktigt hållbart nyttjande av grund- och ytvatten samt att avloppsreningssystemen har effektiva reningsprocesser. Den stora variationen över året gällande vattenförbrukning samt Gotlands historiska bebyggelseutveckling med en spridd bebyggelsestruktur innebär att VA-förutsättningarna är utmanande. Med Gotlands särpräglade geologi och de förutsättningar som råder för såväl enskild som allmän VA-försörjning är det avgörande att VA-organisationen samarbetar tätt tillsammans med stadsbyggnadsorganisationerna i tidiga skeden, och det kommer bli än viktigare i framtiden. Detta samarbete behöver verka för att främja långsiktighet och att sträva mot kretsloppsanpassade lösningar som bidrar till att möjliggöra en hållbar samhällsutveckling på hela Gotland.

2.3 Regionala vattenförsörjningsplanen

En viktig utgångspunkt är också den regionala vattenförsörjningsplanen för Gotlands län som tar ett långsiktigt helhetsgrepp över både den enskilda och den allmänna vattenförsörjningen. Den har som övergripande syfte att ge vattenfrågorna genomslag i både kommunens och länsstyrelsens planering, genom att lyfta fram frågorna om vattenförsörjning så att de kan förankras och prioriteras i förhållande till andra intressen. Länsstyrelsen konstaterar att Gotlands vattenförsörjning är mycket sårbar, och att Gotland är ett av de län i Sverige som har störst problem med både allmän och enskild vattenförsörjning.

3. Lagstiftning som berör VA-planering

I detta avsnitt redovisas ett urval av gällande lagstiftning och förordningar kring VA-planering.

3.1 Vattenförvaltning

Alla EU:s länder förvaltar sina vatten inom vattendistrikt. Alla som berörs av eller påverkar vattnet inom avrinningsområdet behöver ta sitt ansvar för det gemensamma vattnet. I Sverige finns fem vattendistrikt och Gotland tillhöra Södra Östersjöns vattendistrikt. I förvaltningsplanen redovisas tillståndet i yt- och grundvattenförekomster och de betydande påverkanstryck från mänsklig verksamhet som finns och vilka miljöproblem de orsakar. Utifrån dessa bedömningar sätter vattenmyndigheterna mål, i form av miljökvalitetsnormer. För att se till att miljökvalitetsnormerna följs behöver bland annat kommuner genomföra de åtgärder som framgår av åtgärdsprogrammet för vatten 2022-2027, dessa utgör en viktig utgångspunkt för VA-försörjningen.

3.2 Lagen om allmänna vattentjänster

Lag (2006:412) om allmänna vattentjänster, LAV, anger i dess inledande paragraf (1 §) att bestämmelserna i lagen syftar till att säkerställa att vattenförsörjning och avlopp ordnas i ett större sammanhang, om det behövs med hänsyn till skyddet för människors hälsa eller miljön. Enligt LAV (6 a §) ska det i varje kommun finnas en aktuell vattentjänstplan. Vattentjänstplanen är inte bindande, men ska enligt LAV (6 b §) innehålla kommunens långsiktiga planering av hur behovet av allmänna vattentjänster ska tillgodoses och innehålla kommunens bedömning av de åtgärder som behöver vidtas för att de allmänna VA-anläggningarna ska fungera vid en ökad belastning på grund av skyfall.

LAV är en så kallad speciallag, vilket innebär att när en fråga regleras i LAV, så gäller dessa regler före allmänna lagar såsom skadeståndslagen eller kommunallagen.

3.3 Miljöbalken

Miljöbalkens (1998:808), MB, övergripande bestämmelser syftar (1 kap. 1 §) till att främja en hållbar utveckling som innebär att både nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en god och hälsosam miljö. Detta förutsätter att utvecklingen bygger på insikten om att naturen har ett skyddsvärde och därmed är människans rätt att bruka och förändra naturen förenad med ett ansvar att förvalta naturen väl.

Enligt MB (5 kap. 1 §) får regeringen för vissa geografiska områden, eller för hela landet, meddela föreskrifter om kvaliteten på vatten, mark, luft eller miljön i övrigt, om det behövs för att varaktigt skydda, eller avhjälpa skador på eller olägenheter för miljön eller människors hälsa (det vill säga miljökvalitetsnormer). MB (5 kap. 3 §) ställer krav på att kommuner och myndigheter ska ansvara för att miljökvalitetsnormerna följs. Miljökvalitetsnormerna för vatten omfattar ytvatten (d.v.s. kustvatten, vattendrag och sjöar) samt grundvatten. Syftet med miljökvalitetsnormerna för vatten är att säkra vattenkvalitén i Sverige. Miljökvalitetsnormen är målet med arbetet för varje vattenförekomst och beskriver den kvalitet som ska ha uppnåtts vid en viss tidpunkt. Huvudregeln är att samtliga vattenförekomster ska uppnå god status. En norm anger en lägsta tillåten nivå, och vattenförekomstens status får inte blir sämre än det som anges i normen som en följd av den sammanlagda miljöpåverkan, enligt det så kallade försämringsförbudet som återfinns i MB (5 kap. 4 §). Undantag kan enligt MB bara tillåtas från försämringsförbudet under vissa,

särskilda omständigheter. I många vatten behövs en förbättring av dess befintliga status om miljökvalitetsnormen ska kunna nås. Även vid planläggning, och i andra ärendet enligt PBL (2 kap. 10 §), ska miljökvalitetsnormerna följas. Miljökvalitetsnormerna är således juridiskt bindande.

3.4 Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen (2010:900), PBL, är en lag som innehåller bestämmelser för planläggningen av mark, vatten och om byggande. I den inledande paragrafen i PBL (1 kap. 1 §) framgår att syftet med bestämmelserna är att främja en samhällsutveckling med goda och jämlika sociala levnadsförhållanden samt en långsiktigt hållbar livsmiljö både för nuvarande och kommande generationer. Enligt PBL (1 kap. 2 §) utgör planläggningen av mark- och vattenanvändningen en kommunal angelägenhet.

Prövning av frågor enligt PBL (2 kap. 1 §) ska ske med hänsyn till både allmänna och enskilda intressen. Enligt PBL (2 kap. 2 §) ska planläggning och prövning i ärenden om förhandsbesked eller lov syfta till en användning av mark- och vattenområden enligt det, eller de, ändamål som områdena är mest lämpade för, bl.a. med hänsyn till läge, beskaffenhet och behov. En användning som från allmän synpunkt innebär en god hushållning ska ges företräde. Planläggning ska enligt PBL (2 kap. 3 §) ske med hänsyn till bl.a. natur- och kulturvärden samt miljö- och klimataspekter. Vidare ska planläggningen främja bl.a. en långsiktigt god hushållning med vatten, råvaror och energi och som främjar utveckling av bostadsbeståndet och bostadsbyggande. Vid planläggning och i ärenden om förhandsbesked eller bygglov enligt PBL (2 kap. 5 §) ska bebyggelse och byggnadsverk lokaliseras till mark som är för ändamålet lämplig. Bland annat ska hänsyn tas till människors hälsa och säkerhet, jord-, berg- och vattenförhållandena och möjligheterna att ordna avlopp, vattenförsörjning, avfallshantering, trafik och samhällsservice i övrigt samt risken för olyckor, erosion och översvämning.

PBL (3 kap. 1 §) innehåller bland annat bestämmelser som gör alla kommuner skyldiga att upprätta en översiktsplan för hela kommunens yta.

3.5 Säkerhet och samhällsviktiga tjänster

NIS-direktivet ställer kortfattat krav på säkerhet i nätverk och informationssystem och omfattar åtgärder för en hög gemensam nivå inom hela EU för leverantörer av samhällsviktiga tjänster, och vissa digitala tjänster. NIS-direktivet har införlivats i den svenska rättsordningen genom att riksdagen har beslutat om en ny lag och förordning, den så kallade NIS-regleringen, lag (2018:1174) om informationssäkerhet för samhällsviktiga och digitala tjänster samt förordning (2018:1175) om informationssäkerhet för samhällsviktiga och digitala tjänster. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har föreskriftsrätt kopplat till NIS-regleringen.

MSB har i MSBFS 2021:9 föreskrifter om anmälan och identifiering av leverantörer av samhällsviktiga tjänster identifierat verksamheter där en incident skulle kunna medföra en betydande störning av möjligheten att tillhandahålla tjänster. Med samhällsviktiga tjänster avseende leverans och distribution av dricksvatten avses sådan produktion och distribution av dricksvatten som tillhandahålls enligt LAV till minst 20 000 personer eller till akutsjukhus. Gotland omfattas således av båda.

Offentlighets- och sekretesslag (2009:400), OSL, innehåller bestämmelser om vissa organs och myndigheters handläggning vid registrering, hantering och utelämnande av allmänna

handlingar. De inledande bestämmelserna i OSL (1 kap. 1 §) innehåller bl.a. vissa bestämmelser om tystnadsplikt i det allmännas verksamhet och förbud mot att lämna ut allmänna handlingar. Dessa bestämmelser avser förbud mot röjande av uppgift, vare sig det sker genom utelämnande av allmän handling, muntligen eller på annat sätt. I tryckfrihetsförordning (1949:105) framgår det av 2 kap. vad som är en allmän handling.

Begreppen ”rikets säkerhet” och ”Sveriges säkerhet” används i OSL, och avser både den yttre säkerheten och den inre säkerheten. Den yttre säkerheten avser i första hand totalförsvaret, vilket består både utav militär verksamhet (militärt försvar) samt civil verksamhet (civilt försvar). Avseende det civila försvaret inräknas samhällsviktig infrastruktur, såsom el- eller vattenförsörjning. Vattenförsörjning är därmed en samhällsviktig verksamhet som kan vara av betydelse för rikets säkerhet, och kan därmed även omfattas av någon bestämmelse i OSL.

4. Fastställande

En politiskt beslutad vision och policy blir en grund för det dagliga arbetet. Visionen talar om vart vi ska, ett önskvärt framtida tillstånd. Policyn är vägledande för beslut och styrning. Den innehåller Region Gotlands grundläggande synsätt och viljeriktning.

Policy (för) Gotlands VA-försörjning 2040 fastställs av regionfullmäktige.

5. Revidering och översyn

VA-planeringens olika dokument behöver hållas aktuella för att de ska vara ett användbart underlag i Region Gotlands arbete med VA-frågor och översiktliga planering. Allt eftersom planernas åtgärder genomförs skapas ett nytt nuläge som blir utgångspunkt för den reviderade VA-policyn. Översyn och revidering av VA-policyn sker lämpligen i början av varje mandatperiod.

6. Ansvarsfördelning

Ansvaret för VA-försörjning fördelar sig mellan flera olika nämnder och förvaltningar, myndigheter och privatpersoner, både praktiskt och ekonomiskt.

VA-huvudmannen, tekniska nämnden, har ansvar för att ordna VA-försörjning till VA-kollektivet, d.v.s. till abonnenter inom verksamhetsområdet samt till abonnenter utanför verksamhetsområdet som är anslutna via avtal. VA-huvudmannens verksamhet finansieras av anslutna abonnenter genom VA-taxan.

Miljö- och byggnämnden ansvarar för tillsyn av den enskilda spillvattenhanteringen, med stöd av miljöbalken. Nämnden ansvarar även för tillsyn av den allmänna VA-anläggningen och tillsyn enligt Livsmedelsförordningen då det gäller enskilda större vattentäkter (mer än 50 personer eller 10 m³, alternativt kommersiell användning). Tillsynsarbetet finansieras med tillsynsavgifter. Miljö- och byggnadsnämnden ansvarar för att vid planläggning och i ärenden om bygglov eller förhandsbesked pröva att bebyggelsen lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet, bl.a. med hänsyn till möjligheterna att lösa VA-försörjningen.

Privatpersoner och fastighetsägare utanför verksamhetsområde för allmän VA-försörjning har ansvar för sin egen VA-försörjning. Ansvaret omfattar funktionen i den egna avloppsanläggningen så att gällande krav uppfylls, men även att säkerställa att vattenförsörjningen tillgodoser det behov som finns.

7. VA-policy för Gotland 2040

Den regionala utvecklingsstrategin - Vårt Gotland 2040 – och visionen anger den långsiktiga inriktningen för hur Gotland ska utvecklas. Den blir därför utgångspunkt även för VA-policyn.

Gotland – en kreativ ö med plats för hela livet.

Gotland är fyllt av livskraft och kreativitet. Här kan människor och verksamheter utvecklas och bidra till en bättre värld. Här finns närhet och plats för alla delar av livet, i alla åldrar.

Policy för VA-försörjning
Sex övergripande policypunkter ska leda Region Gotlands arbete för att nå Vision Gotland 2040, gällande frågor som rör vatten- och avloppsförsörjning.

P1 Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare värnar om Gotlands vattenresurser.

P2 Region Gotlands försörjning av dricksvatten och omhändertagande av spillvatten och dagvatten ska ske driftsäkert. VA-anläggningen ska ha redundans, vara robust och resilient.

P3 För att vårda recipienterna, ska Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare anpassa sig efter rådande och kommande klimatförändringar.

P4 Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare ska ständigt uppmuntras till steg som bidrar till resurseffektiva system, cirkulär ekonomi och värdering av ekosystemtjänster.

P5 Region Gotlands kommunikation om dricksvatten, spillvatten och dagvatten ska vara lättillgänglig och anpassad till mottagaren.

P6 Region Gotland ska fatta samhällsekonomiskt hållbara beslut avseende dricksvatten, spillvatten och dagvatten.

Innebörden av varje policypunkt tydliggörs av 28 strategier.

P1. Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare värnar om Gotlands vattenresurser.

Strategier

1. Vid konkurrerande intressen, som exempelvis exploatering, jordbruk och skogsbruk, materialtäkt, vägar eller industriverksamhet inom vattenskyddsområde, ska människors behov av dricksvatten prioriteras.
2. Ytvattenförekomster och grundvattenförekomster ska identifieras och utvärderas med avseende på sin betydelse för dricksvattenförsörjningen, idag och i framtiden. Där det är motiverat ska de reserveras för framtida skyddsåtgärder.
3. Allmänna vattentäkter ska ha ett fullgott vattenskydd som bevarar vattnets kvalitet och kvantitet.

4. Den allmänna försörjningen av dricksvatten ska i första hand baseras på sötvatten (grundvatten och ytvatten) som råvattenkälla. Annat vatten utvärderas som komplement för att förstärka tillgången på vatten.

P2. Region Gotlands försörjning av dricksvatten och omhändertagande av spillvatten och dagvatten ska ske driftsäkert. VA-anläggningen ska ha redundans, vara robust och resilient.

Strategier

5. Allmänna VA-anläggningar ska säkerställas så att funktionen bibehålls vid olika väderscenarier i takt med att klimatet förändras, såsom ökade risker för perioder med torka och värmebölja, kraftiga skyfall och stora nederbördsmängder över tid samt stigande havsnivåer.
6. Den allmänna VA-anläggningen ska vara skyddad mot yttre påverkan och dess funktion säkerställd även vid extraordinära händelser såsom kris eller krig.
7. Region Gotland ska ha kunskap om och beredskap för allvarliga störningar i vattenförsörjningen och förmåga att hantera konsekvenserna.
8. Tillskottsvatten i spillvattenledningar ska minimeras.
9. Vid investering ska hänsyn tas till redundans hos den tekniska VA-anläggningen.

P3. För att vårda recipienterna, ska Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare anpassa sig efter rådande och kommande klimatförändringar.

Strategier

10. Utsläpp till spillvattenanläggningen ska motsvara innehållet från hushållens spillvatten. Utsläpp till den allmänna dagvattenanläggningen får inte innebära negativ påverkan på status för recipienten.
11. Belastningen på recipienter från spillvatten och dagvatten ska begränsas för att bidra till att miljökvalitetsnormerna för vatten uppnås.
12. I tidiga skeden ska den fysiska planeringen säkerställa plats för hantering av dagvatten och skyfall i sammanhängande avvattningsstråk.
13. I första hand ska öppna och gröna dagvattenlösningar anläggas. Dessa ska vara väl gestaltade i parker och grönområden vilket även bidrar till trivsel, biologisk mångfald och bättre folkhälsa.
14. Vid nyproduktion inom detaljplanerat område ska dagvatten vid behov renas och fördröjas före infiltration i marken, utsläpp till recipient eller till allmän dagvattenanläggning.
15. Avledningen av dagvatten ska planeras och utföras så att skadeverkningar vid miljöolyckor begränsas.

P4. Region Gotland, boende, besökare och verksamhetsutövare ska ständigt uppmuntras till steg som bidrar till resurseffektiva system, cirkulär ekonomi och värdering av ekosystemtjänster.

Strategier

16. Ekosystemtjänster ska identifieras och utvärderas vid planering, uppförande och eventuell avveckling av den allmänna VA-anläggningen.

17. Kretsloppsanpassning av dricksvattenförsörjningen och omhändertagandet av spillvatten och dagvatten ska eftersträvas. Hushållning med energi och vatten samt tillvaratagande av näringsämnen ska främjas.
18. Naturliga förutsättningar som exempelvis sol- och vindkraft och självfall ska beaktas som möjligheter för att främja en hållbar energianvändning för de allmänna VA-anläggningarna.
19. Vatten ska i största möjliga mån behållas på land och inte avledas till havet.
20. Innovativa lösningar som tar hänsyn till ekosystemens bärförmåga, bidrar till resurseffektiva system och cirkulär ekonomi ska främjas.
21. Vid handläggning av planbesked, förhandsbesked och bygglov ska det klarläggas att VA-försörjningen är långsiktigt hållbar med hänsyn till människors hälsa och miljön.

P5. Region Gotlands kommunikation om dricksvatten, spillvatten och dagvatten ska vara lättillgänglig och anpassad till mottagaren.

Strategier

22. Det ska finnas tydlig intern och extern kommunikation kring frågor som rör VA-försörjningen på Gotland. Region Gotland ska verka för beteendeförändring i syfte att främja en hållbar vattenanvändning.
23. Region Gotland ska tydligt kommunicera var VA-försörjningen ska vara allmän och var den ska vara enskild.
24. Region Gotland ska stödja fastighetsägare kring den enskilda VA-lösningen och främja gemensamma lösningar.

P6. Region Gotland ska fatta samhällsekonomiskt hållbara beslut avseende dricksvatten, spillvatten och dagvatten.

Strategier

25. Region Gotland ska ha en långsiktig planering som innefattar nödvändiga ekonomiska och personella resurser för drift, underhåll, reinvestering och investering av såväl nuvarande som blivande verksamhetsområden för allmän VA-försörjning.
26. Underhåll och förnyelse av befintliga VA-anläggningar ska utföras i den takt som krävs för att upprätthålla funktionen och driftsäkerheten.
27. Samhällsekonomiska analyser, exempelvis kostnads-nyttoanalys och livscykelanalys, ska användas som en del av beslutsunderlaget när behov finns.
28. VA-taxan ska ha en styrande effekt och utvecklas i takt med nuvarande och kommande behov av drift, underhåll, reinvestering och investering.

8. Ordlista

Allmän VA-anläggning	De samlade VA-anläggningarna inom en kommuns gränser, för vilka en kommun är huvudman, benämns ”Den allmänna VA-anläggningen”. Den allmänna VA-anläggningen utgörs bland annat av ledningar, tryckstegringsstationer, vattenverk, pumpstationer, avloppsreningsverk, och i vissa fall dagvattenanläggningar där anslutning sker till abonnentens del av anläggningen (vid förbindelsepunkten).
Allmän VA-försörjning	Allmän VA-försörjning av vatten eller avlopp med anläggningar som kommunen äger eller har rättsligt bestämmande över och som har anordnats för att uppfylla kommunens skyldigheter enligt lagen om allmänna vattentjänster, LAV (2006:412).
Allmänna vattentäkter	Allmänna vattentäkter utgörs av de täkter som den kommunala huvudmannen använder för försörjning av vatten till den allmänna VA-försörjningen.
Cirkulär ekonomi	Med cirkulär ekonomi, eller kretsloppsekonomi, menas en ekonomisk modell som bygger på ett kretslopp snarare än en linjär process. Det kan innebära att från början designa med återanvändning, nedbrytbarhet och återskapande i åtanke, att använda energi från förnybara källor och att arbeta för att avfall i ett system kan bli näring åt ett annat.https://www.sis.se/standarder/omrade/cirkular-ekonomi/https:/www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/vad-menas-med-cirkular-ekonomi/
Dagvatten	Dagvatten utgörs av tillfälliga, ytligt avrinnande flöden från smältvatten, regnvatten och framträngande grundvatten och spolvatten.
Driftsäker	God förmåga hos en anläggning eller anläggningsdel att upprätthålla funktion över tid under normala förhållanden.
Dräneringsvatten	Dräneringsvatten utgörs av vatten som bortleds från fastighet eller annan markyta.
Ekologisk hållbarhet	Ekologisk hållbarhet brukar ofta beskrivas som att den sätter ramarna eller ligger till grund för de två andra hållbarhetskomponenterna; social och ekonomisk hållbarhet. Den handlar om jordens ekosystem och att långsiktigt behålla dess önskade funktioner: naturresurser till produktion av mat och energi, tillhandahållande av rent vatten, klimatreglering och rekreation.
Ekonomisk hållbarhet	Det finns flera definitioner på ekonomisk hållbarhet som bygger på olika hållbarhetsmodeller. I den första av dessa två definitioner, som Teknikförvaltningen bör utgå ifrån, definieras ekonomisk hållbarhet som en ekonomisk utveckling som inte medför negativa konsekvenser för den ekologiska eller sociala

	hållbarheten. En ökning av ekonomiskt kapital får alltså inte ske på sådant sätt att det leder till en minskning i naturkapital eller socialt kapital. Ekonomiska strukturer och institutioner kan i det sammanhanget antingen främja eller hämma en hållbar utveckling som måste ske inom ekosystemens bärförmåga.
Ekosystem	Ett ekosystem utgörs av ett ekologiskt system som innefattar en livsmiljö och allt levande inom ett visst område. Inga system i naturen är helt slutna, de är således öppna mot omvärlden och tar både emot och avger energi såväl som materia. Ett ekosystem betraktas vanligtvis som ett avgränsat område i naturen eftersom att vi har valt att benämna det som ett system, det vill säga en helhet, för att enklare kunna studera det. I realiteten är majoriteten av ekosystemen oskarpt avgränsade och storleken varierar kraftigt. Ekosystem är dynamiska till sin natur eftersom att de ekologiska faktorer som innefattas varierar över tid och är både beroende av och påverkar varandra. Biologisk mångfald och hållbara ekosystem utgör grunden för allt liv på jorden.
Ekosystemtjänster	Ekosystemtjänster är de tjänster och produkter som ekosystemen ger människan samt bidrar till vår livskvalitet och välfärd. Våra samhällen är beroende av fungerande ekosystem, biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster delas vanligtvis in i fyra olika typer, dessa är: stödjande, kulturella, reglerande och försörjande tjänster. Exempel på stödjande tjänster är att sådant som krävs för att annat i naturen ska fungera, såsom näringsrik jord, vattnets kretslopp och fotosyntes. Kulturella tjänster kan exemplifieras av att vistelse i naturen eller grönområden bidrar till människors hälsa och välbefinnande samt att vackra naturmiljöer bidrar till att människor vill besöka nya platser. Exempel på reglerande tjänster är att de säkerställer att naturen fungerar på ett bra sätt, bl.a. genom vattenrening, pollinering av växter, skog och våtmarker fungerar som skydd mot översvämningar och förmågan av ta upp och att lagra koldioxid ur atmosfären. Försörjande tjänster utgörs av sådant som vi människor behöver för vår överlevnad, exempelvis tillgång till rent dricksvatten samt i form av mat från växter och djur.
Enskild VA-försörjning	Varje kommun ansvarar för att lösa VA-frågan med hänsyn till människors hälsa och miljön. Region Gotland är inte skyldig att trygga VA-försörjningen för alla som bor på Gotland, utan områden som saknar allmänt VA måste lösa vatten- och avloppsfrågan genom enskilda eller gemensamma anläggningar. Enskilda anläggningar kan finnas för en enskild fastighet, för flera fastigheter tillsammans eller för samfälligheter och föreningar. En enskild VA-anläggning kan avse såväl ledningar som en lokal lösning för produktion av dricksvatten eller rening

	av spillvatten. En enskild VA-anläggning kan vara ansluten till det allmänna dricks- eller spillvattennätet via avtalsanslutning utanför verksamhetsområdet. Fastighetsägarens ansvar gäller då från förbindelsepunkten till fastigheten.
Extra ordinär händelse	En extraordinär händelse är ett annat begrepp för en kris, som omfattas av en särskild lag som reglerar samhällets arbete med att förebygga och hantera kriser, Lagen om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (2006:544). En extraordinär händelse avviker från det normala och innebär allvarliga störningar, eller att det finns en överhängande risk för allvarliga störningar i viktiga samhällsfunktioner.
Kostnads-nyttoanalys	I en kostnads-nyttoanalys är utgångspunkten att det finns flera alternativa lösningar för att hantera ett identifierat problem. Målet med analysen är att i största möjliga mån sätta ett värde i pengar (monetärt värde) på samtliga nyttor och kostnader som förknippas med varje åtgärdsalternativ, och därefter jämföra beloppen.
Kretsloppsanpassning	Kretsloppsanpassning innebär att anpassning sker av VA-försörjningen så att de material som används och de resurser som uppkommer utgör en del av ett kretslopp. Återanvändning eller återvinning av restprodukter eller avfall ska eftersträvas.
Livscykelanalys	Livscykelanalys (LCA) är en metod för att beräkna miljöpåverkan under en anläggnings hela livscykel. Från det att naturresurser utvinns till dess att anläggningen inte används längre och måste tas om hand. En LCA kan redogöra i vilket skede av en anläggnings livscykel som en viss miljöpåverkan är som störst.
Långsiktigt hållbart samhälle	Begreppet ett ”långsiktigt hållbart samhälle” grundas i definitionen som fastslogs i ”Vår gemensamma framtid”, Brundtlandrapporten. Där beskrivs en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov. Definitionen förutsätter att de tre komponenterna ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet samspelar och stödjer varandra, för att därmed leda till en hållbar utveckling. Det allmänna ska därmed främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.
Miljökvalitetsnormer	En miljökvalitetsnorm (MKN) ett juridiskt bindande styrmedel som införlivades i miljöbalken år 1999. MKN ska ange antingen de störnings- eller föroreningsnivåer som människor kan utsättas för utan fara för olägenheter av betydelse, eller som

	naturen eller miljön kan belastas med utan fara för påtagliga olägenheter. MKN finns för luft, vatten, och omgivningsbuller. Miljökvalitetsnormer för vatten omfattar ytvatten (sjöar, vattendrag och kustvatten) och grundvatten. Syftet med normerna är att säkra Sveriges vattenkvalitet. Miljökvalitetsnormen är målet med arbetet för varje vattenförekomst. Huvudregeln är att alla vattenförekomster ska uppnå det som inom vattenförvaltning kallas *god status*.
Recipient	Kallas det vattendrag, grundvatten, sjö eller hav som spillvatten eller dagvatten leds till, utan eller med eventuell rening.
Redundans	Redundanta system innebär att reservkapacitet finns, d.v.s. kapacitet i reserv eller ett överskott, om något problem skulle inträffa. Kan avse ledningar, reningsbarriärer, ordinarie bemanning, etcetera. Det kan även handla om att det finns två eller flera alternativa system som oberoende av varandra utför samma uppgift och därmed kan ersätta varandra vid en störning. Genom att öka redundansen så försäkrar vi oss om en större leveranssäkerhet och robusthet i våra system för dricksvattenförsörjning.
Reinvestering	Reinvestering innebär att förbrukat realkapital ersätts genom åtgärder, det vill säga att äldre eller uttjänt VA-infrastruktur, återställs till dess ursprungliga skick eller funktion. Reinvestering skiljer sig därmed begreppsmässigt från underhåll och nyinvestering.
Resiliens	Resiliens innebär en anpassningsförmåga till nya förutsättningar. Det som avses är den långsiktiga förmågan hos ett system att stå emot och återhämta sig från motgångar och kriser samt anpassa sig till ett nytt normalläge och därefter utvecklas.
Robusthet	Robusthet för den allmänna VA-anläggningen handlar om förmågan att leverera vattentjänster vid händelse av kris, höjd beredskap och då ytterst krig samt utifrån de nya förutsättningar som följer av ett förändrat klimat. Robustheten är ett mått på samlad förmåga att möta utmaningar. Robusthet inkluderar många variabler som utöver att indikera den långsiktiga utvecklingen också avgör hur rustat något är för att hantera risker relaterade till extrema händelser.
Råvatten	Råvatten utgör det vatten som tas från naturen för produktion av dricksvatten. Råvatten kan utgöras av antingen yt- eller grundvatten.
Samhällsekonomisk	Samhällsekonomi handlar om hushållning med knappa resurser och därmed om hur val görs mellan olika alternativ så att resurser används där de gör mest nytta för samhället. Samhällsekonomiska analyser i miljöarbetet ger underlag till, och

	är en förutsättning för, att samhället ska kunna uppnå önskad miljökvalitet och därmed högre välfärd för alla dess medborgare.
Skattekollektivet	Skattekollektivet utgörs av alla invånare i kommunen som betalar kommunalskatt. Skattepengar användas till många olika typer av offentlig verksamhet, såsom vård och omsorg, skolor, men även till politisk ledning, administration, myndighetsutövning, drift och underhåll och mycket annat.
Social hållbarhet	Social hållbarhet berör människors livsbetingelser i samhället, till exempel hälsa, trygghet, utbildning, rättvisa och maktutövning, samt möjligheterna att förbättra dem. Förutom det individuella perspektivet handlar det även om hur dessa livsbetingelser fördelar sig mellan grupper av människor. Grunden för ett hållbart samhälle är en rättvis fördelning av resurser och såväl ekonomiskt, socialt och politiskt inflytande i samhället. Det bygger på principen om allas lika rättigheter och möjligheter oberoende av kön, etnicitet, religion, funktionsvariation, ålder och annan ställning.
Spillvatten	Spillvatten är det vatten som produceras från hushållen (toalett, dusch/bad, tvätt och disk) samt andra verksamheter (biltvättar, industrier och dylikt).
Tillskottsvatten	Tillskottsvatten utgörs av det vatten som, utöver spillvatten, finns i spillvattenledningar. Det kan bestå av anslutet dagvatten, dräneringsvatten eller vatten som läcker in från omkringliggande mark om ledningarna inte är täta. Andelen tillskottsvatten kan i många fall vara stor, i extrema fall flera gånger större än mängden spillvatten.
Vattenförsörjning	Försörjning av vatten till exempelvis en fastighet eller bebyggelse.
Vattenresurs	En vattenresurs är en naturresurs som kan användas för dricksvattenförsörjning, idag eller i framtiden.
VA-huvudman	Huvudman är den som äger den allmänna VA-anläggningen och som ansvarar enligt Lagen om allmänna vattentjänster. Huvudmannen är ansvarig för VA-anläggningen ända fram till fastighetens installation (förbindelsepunkten). På Gotland är Tekniska nämnden huvudman för den allmänna VA-anläggningen.
VA-kollektivet	VA-kollektivet utgörs av de abonnenter som betalar avgifter till kommunen för sitt dricksvatten, dagvatten eller spillvatten. Dessa avgifter utgör betalning för de tjänster som kommunen utför och är därmed inte en form av skatt. Avgifterna får enbart användas till att täcka kostnader som är nödvändiga för VA-verksamheten.

VA-taxa	VA-taxan anger den enskilde abonnentens VA-avgifter och består av anläggningsavgift och brukningsavgift. Eftersom att självkostnadsprincipen tillämpas får ingen avgift, utöver det som täcker kostnaden, tas ut vilket gör att kommunen inte kan använda VA-taxan för att finansiera annan verksamhet. Utöver självkostnadsprincipen används principen ”skälig och rättvis fördelning” när VA-taxan beräknas.
Verksamhetsområde	Verksamhetsområde är ett av kommunfullmäktige fastställt geografiskt definierat område, inom vilket kommunen är huvudman för vattenförsörjning- och/eller avlopp. Inom verksamhetsområdet gäller den kommunala VA-taxan.
Verksamhetsutövare	Juridiska personer som exempelvis ett företag eller en ekonomisk förening, men det kan också vara privatpersoner som ansvarar för en verksamhet eller del av sådan. Både fastighetsägare och nyttjanderättshavare kan vara verksamhetsutövare.
Öppna och gröna dagvattenlösningar	Öppna och gröna dagvattenlösningar kallas ofta för blå-gröna lösningar. Skalan och funktionen hos dagvattenlösningar kan variera, från att återskapa våtmarken till att anlägga dagvattenparker, dammar, biofilter och gröna tak. Gemensamt är att de ofta är exempel på multifunktionella lösningar som erbjuder kostnadseffektiva alternativ till rent tekniska lösningar samt att inslag av grönska och vattenspeglar ofta uppfattas som estetiskt tilltalande och trivsamt av människor i urbana miljöer. Öppna dagvattenlösningar bör baseras på olika lösningar som utgår från platsens lokala förutsättningar med syfte att öka redan befintliga kvaliteter.

Bilaga 1 – Struktur bland andra planer och dokument

Inledning

Föreliggande bilaga beskriver hur VA-policy 2040 förhåller sig till vissa av Region Gotlands styrande planer och dokument. Syftet är att skapa en ökad förståelse över hur VA-relaterade planer, såsom VA-policy 2040, bl.a. bidrar till att möjliggöra översiktsplanen gällande frågor som rör vatten- och avloppsförsörjning.

Figur 1, nedan, illustrerar hur den regionala utvecklingsstrategin – Vårt Gotland 2040 – och visionen anger den långsiktiga inriktningen för hur Gotland ska utvecklas. Dessa utgör därmed även utgångspunkt för VA-policy 2040. Under VA-policy 2040 återfinns de delplaner som tillsammans utgör nuvarande Vatten- och avloppsplan för Gotland (VA-plan 2018), som gäller åren 2018-2030. Som en följd av ändringar som inträdde den 1 januari 2023 i lag (2006:412) om allmänna vattentjänster, LAV, ska Sveriges kommuner från den 1 januari 2024 ha en aktuell vattentjänstplan. Nuvarande VA-utbyggnadsplan 2018 (senast uppdaterad 2022) kommer framgent att ingå i vattentjänstplanen och presenteras därför nedan som genomstruken.

Figur 1: Illustrerar hur VA-policy 2040 förhåller sig till andra styrande planer och dokument, både Region Gotlands egna samt sådana från externa myndigheter. Namn och årtal på planerna kan komma att ändras över tid.

Sex övergripande policypunkter ska leda Region Gotlands arbete för att nå Vision Gotland 2040, gällande frågor som rör vatten- och avloppsförsörjning. Figur 2, på nästkommande sida, illustrerar hur de 6 olika policypunkterna omfattar olika områden:

Policy 1-3 handlar om vattenresurser, anläggningar och recipienter, d.v.s. den naturliga processen för vatten och avlopp.
Policy 4-6 handlar mer övergripande om områdena hållbarhet, kommunikation och ekonomi.

Innebörden av varje policypunkt tydliggörs i sin tur av 28 strategier, som numreras från 1 till 28.

Figur 2: Illustrerar hur policy 1-3 följer den naturliga processen för vatten och avlopp, och att policy 4-6 kretsar kring mer övergripande fokusområden.